

Ekonomisk politik

En vänbok till Assar Lindbeck

Enligt svensk akademisk tradition uppvaktades Assar Lindbeck med en vänbok när han lämnade chefskapet för Institutet för internationell ekonomi. Lars Jonung anmäler här festskriften. Han belyser bl a Lindbecks roll som framgångsrik akademisk entreprenör och diskuterar institutets funktion som plantskola och förebild för en generation av svenska nationalekonomer.

Festskriften eller vänboken utgör ett traditionstungt och livaktigt inslag i svensk akademisk kultur.² Ämnet nationalekonomi utgör inget undantag. Den särskilda utgåvan av *Ekonomisk Tidskrift* tillägnad David Davidson år 1919 är den första nationalekonomiska festskriften av modernt snitt. Denna har följts av snart ett tjugofem festskrifter för svenska nationalekonomer.³

Nu har turen och traditionen hunnit ikapp Assar Lindbeck.⁴ Hans 65-årsdag i januari 1995 samt avgång från posten som professor och chef för Institutet för internationell ekonomi vid Stockholms universitet (IIES) uppmärksammades med *Ekonomisk politik. En vänbok till Assar Lindbeck*, SNS Förlag 1995.

Lindbeck är idag "the grand old man" inom svensk nationalekonomi. Han har en stark ställning inom professionen som väletablerad forskare, även internationellt, som utredare och debattör på hög analytisk nivå. Posten som ordförande i Nobelpriskommittén under många år har bidragit till hans renommé. Han har med imponerande uthållighet byggt upp Institutet för internationell ekonomi, i korthet Institutet, till den i särklass bästa miljön för nationalekonomisk forskning i Norden. Han har gett råd till alla finansministrar sedan 1950-talet - utom Göran Persson. För en bredare publik är Lindbeck bekant för sitt systematiska försvar för marknadsekonomin mot attacker från den nya och nygamla vänstern, för sin fräna och konsekventa kritik av löntagarfondstanken och under senare år för sitt arbete inom Ekonomikommisionen, mer känd som Lindbeckkommisionen.⁵

Ett alfabetiska ordnat smörgåsbord

På sedvanliga manér är uppsatserna i Lindbecks festskrift organiserade alfabetiska efter författarnamn. Konsten att anmäla en sådan volym ser jag som likvärdig med uppgiften att recensera ett alfabetiska ordnat smörgåsbord. Jag arbetar mig igenom samtliga bidrag från A till Ö, dvs från Calmfors till Wijkman. Eftersom författarna liksom festföremålet är nära förknippade med Institutet, kommer dess roll att belysas.

Lars Calmfors inleder med en beskrivning av Institutets utveckling som något av en akademisk askungesaga. Lindbeck tog 1971 över "ett slags författarfabrik" bestående av "underleverantörer" till Gunnar Myrdals mastodontverk *An Asian Drama* och förvandlade denna inom ett decennium till en forskarmiljö av främsta internationella klass. Calmfors bygger under sin tes med tabeller över citat från Social Sciences Citation Index - en

¹ Jag har fått stimulerande kommentarer från många, särskilt vill jag nämna Erik Dahmén, Klas Fregert, Magnus Henrekson, Karl-Gustav Löfgren, Ulf Olsson, Bo Sandelin, Ingemar Ståhl, Hans Tson Söderström, Eskil Wadensjö, Lars Werin och Anders Vredin. Jag är naturligtvis ensam ansvarig för de tolkningar som framförs här.

² Se Pleijel [1969] för en utmärkt introduktion till den svenska festskriftsfloran.

³ Se Jonung [1996a] för en översikt över hyllningsskrifterna till svenska nationalekonomer.

⁴ Jag bortser här från den spirituella stencilen, "Assars IS- och LM-lära", vilken överlämnades vid Lindbecks 50-årsdag. Denna raljerande diktsamling i bästa akademiska spexanda är ett förträffligt prov på vad Pleijel [1969, s 8] betecknar som "den skämtsamma festskriften. Ehuru den inte uppmärksammats vare sig i pressen eller i bibliografierna, har den spelat en stor roll i det vetenskapliga umgänget och i det akademiska livet." Denna pärla avslöjar mer om Lindbeck än något av bidragen i vänboken 15 år senare.

⁵ Pleijels [1969, s 4-5] ord "Många har begåvats med en festskrift utan att man omedelbart inser anledningen" gäller inte Lindbeck.

sann innovation i festskriftssammanhang. I dessa placerar sig Institutets nuvarande och före detta medlemmar långt före forskare från universitetens nationalekonomiska institutioner.⁶

Vilken är hemligheten bakom denna överlägsenhet i skytteligan? Vad har Lindbeck för talanger som gjort honom så framgångsrik? I sitt svar pekar Calmfors ut fyra egenskaper: "förmågan att förmedla insikten om att nationalekonomi är viktigt", "förmågan att skapa en balans mellan kritisk prövning och konstruktiva uppslag", "betoningen på såväl grundforskning som tillämpad forskning" samt att "ge så stor frihet som möjligt åt den enskilde forskaren".

Hur väl stämmer Calmfors förklaring med verkligheten utanför vänbokens pärmar? Jag tror mig ha mött ett antal ekonomiprofessorer i det svenska universitetsväsendet som besitter dessa egenskaper utan att deras institutioner följt samma kometliknande bana som Institutet. Låt mig därför lämna ett annat svar - ett svar som kompletterar Calmfors beskrivning. Lindbecks framgångsrecept för Institutet bör beskrivas som en kombination av följande sex element.⁷

1. Forskare på Institutet var under uppbyggnadsperioden på 1970- och 1980talet i stort sett frikopplade från undervisning, handledning och administration - till skillnad från forskare på de traditionella institutionerna i nationalekonomi. De kunde därför inrikta sig på en sak, nämligen forskning. På relativt kort tid kunde en kritisk massa av dugliga forskare sällas fram.
2. Forskare på Institutet gavs en betydligt riktigare tilldelning av resurser. Detta framgår på ett slående sätt av den utvärdering av svensk nationalekonomi som genomfördes på HSFRs uppdrag för några år sedan. Se Engwall [1992]. Under hela 1980-talet mottog Institutet en fjärdedel av det totala fakultetsanslaget i landet, vilket är avsett för forskning och forskarutbildning. De största universitetsinstitutionerna på den tiden, Göteborg och Lund, erhöll en sjundedel och övriga institutioner en tiondel under samma period. HSFR-rapporten noterar att institutet "occupied a favourable position". (Engwall [1992, s 58]). Av de externa anslagen från HSFR, Riksbankens Jubileumsfond m fl var Institutet en av de största mottagarna. Beträffande de anslag som HSFRs granskare inte kunde kvantifiera, dvs från privata fonder och stiftelser, finns goda skäl att anta att Institutet var framgångsrikt. Av de 433 miljoner kronor i 1989-90 års priser - som utdelades via fakultetsanslag och externa anslag under 1980-talet var Institutet den största mottagaren med sina 92 miljoner kronor, en imponerande siffra, särskilt med tanke på Institutets ringa ålder.
3. Forskare på Institutet byggde upp internationella nätverk på ett sätt som inte var möjligt på de sedvanliga universitetsinstitutionerna, bl a genom ett generöst och framsynt gästforskarprogram. Institutets forskare kunde vara utomlands under ordinarie terminstid i en utsträckning som inte förekom vid universiteten. Den koppling som gjordes på av utländska forskare till Nobelpriset i ekonomi skadade inte Institutets rykte. Institutet hamnade i en god cirkel: internationella kontakter drog upp kvaliteten, vilket i sin tur medförde ökat intresse från utländska forskare att vistas vid Institutet.
4. Forskare på Institutet som inte motsvarade Lindbecks krav kunde övergå till universiteten eller annan verksamhet på ett sätt som var svårt eller omöjligt på de sedvanliga institutionerna. Dessa styrdes och styrs av senioritets- och trygghetsprinciper, ofta med starkt fackligt inflytande, vilka kunde åsidosättas av Institutets framgångsrika meritokratipolitik.⁸
5. Forskare vid Institutet som var lovande kunde behållas genom att professurer skapades vid Institutet i en utsträckning som var omöjlig vid universitetsinstitutionerna. 1971 fanns en professur vid Institutet, nämligen Lindbecks. När han nu lämnar finns sju professurer - en unik expansion jämfört med övriga universitet i landet. Samtliga professurer är tillsatta med insiders, dvs med "Assars pojkar" som termen lyder inom ekonomkåren. Idag har Stockholms universitet den största koncentrationen av ekonomiprofessorer i landet. Här finns nu en kritisk massa av duktiga forskare.

---

⁶ För- och nackdelarna med citeringstrenden är välkända inom ekonomkåren. Institutets grundare Gunnar Myrdal [1982, s 271] formulerade sin uppfattning så här: "Jag kan inte vara fullständigt nöjd med den arbetsinriktning för de unga forskarna som skapats i Amerika. Det stora flertalet av dem drivs att författa tidskriftsuppsatser i allehanda så småningom stereotypiserade detaljfrågor. De avhålls från att ta upp tidskrävande undersökningar av större och viktigare problem som ju också ofta blir mera kontroversiella. Det har blivit en slags tradition att tillmäta antalet citeringar ett meritvärde. De unga lockas av solidaritet att citera varandra och delar ofta upp sig i gäng. I alla händelser inriktas i dessa uppsatser intresset på dessa samtida och nyskrivna uppsatser av varandra. Den stora litteraturen över seklerna tenderar att bli bortglömd och kommer därmed inte att tjäna som den byggnadsställning den skulle vara."

⁷ Den följande beskrivningen bygger främst på mitt bidrag (Jonung [1992a]) i HSFRs utvärdering av svensk nationalekonomi, se Engwall [1992].

⁸ Sven Grassman utgör ett tragiskt undantag. Han kunde behålla sin tjänst vid Institutet men var på egen begäran placerad en tid på annat håll.

6. Forskare vid Institutet har belönats väl. Förutom sina ordinarie universitetslöner har de erhållit en icke föraktlig löneförstärkning genom att Institutet har kunnat utnyttja kompletterande finansieringskällor. Sådan finansiering har sedvanliga institutioner inte haft tillgång till.

Så här vill jag sammanfatta Lindbecks succéformel. Hans entreprenörgärning har varit att skapa en akademisk plantskola med en forskarvänlig incitamentsstruktur, skild från det bistra klimat som härskat på reguljära ekonomistitutioner. Hans framgång vilar, förutom på de egenskaper som Calmfors framhäver, på att han har kunnat undvika och kringgå det sedvanliga budget- och regelsystem som gällt vid de samhällsvetenskapliga fakulteterna vid universiteten.

Varför missar Calmfors detta? Kanske är hans svar betingat av att han gjort sin karriär vid Institutet och inte erfarit hur annorlunda läget varit på de traditionella institutionerna. De faktorer som lagt grunden för Institutets expansion utgör nämligen samtidigt förklaringen till den relativa stagnationen vid de ordinarie institutionerna i nationalekonomi.

Peter Englund redogör för förändringar i hushållens tillgångar och skulder, sparande och kapitalvinster under efterkrigstiden. Sedan diskuterar han möjliga samband mellan dessa storheter och det allmänna makroekonomiska förloppet. Det är en försiktig general som håller i pennan: resonemanget utmynnar inte i några bestämda slutsatser.

Englunds fokus ligger på kvantiteter och kvoter. Jag saknar en närmare diskussion av drivkrafterna bakom dessa storheter. Vilka mekanismer drev fram den dramatiska utvecklingen på de svenska tillgångsmarknaderna i slutet av 1980-talet och i början av 1990-talet? Jag efterlyser med andra ord en orsaksanalys. En sådan bör sätta sökarljuset på utvecklingen av det centrala priset på kapitalmarknaden, nämligen realräntan.⁹

Englund noterar i sin avslutning att man måste "vara varsam i den ekonomiska politiken med åtgärder som påverkar tillgångspriserna". Tyvärr saknade de politiker som införde valuta- och kreditkontrollerna under och efter andra världskriget denna insikt. De var nämligen dessa politiska beslut som bäddade för den sent påkomna finansiella avregleringen under 1980-talet och därmed för de ekonomiska svårigheter som följde i avregleringens spår. Till bilden hör också de skadeverkningar som regleringarna åstadkom på svensk kapitalbildning och tillväxt så länge de var i kraft.

Harry Flarn och **Henrik Horn** väljer ett spännande och högst aktuellt tema, nämligen att "allmänheten misstror nationalekonomerna". Denna skepsis anser de ha sin grund i tre tolkningar hos mannen på gatan: för det första, ekonomernas prognoser och rekommendationer har visat sig missvisande, för det andra, ekonomerna är oeniga, och för det tredje, ekonomerna framför "vetenskapligt oggrundade åsikter under vetenskaplig täckmantel". Jag önskar att författarna genomgående hade sökt peka på empiriska belägg för dessa tre teser. Några illustrerande exempel skulle pigga upp uppsatsen, förstärka dess trovärdighet och göra det lättare att granska den.

Flam och Horn hävdar inledningsvis att "i allmänhetens ögon tycks nationalekonomisk forskning vara liktydig med makroekonomiska prognoser"; en missuppfattning som underblåsts av obildade journalister. Här misstänker jag att författarparet underskattar det allmänna kunskapsläget. Svenska nationalekonomer har spelat en högst aktiv och massmedial roll i praktiskt taget varje central politisk debatt sedan början av detta sekel. Den må ha handlat om krispolitik under 1920-talet, 1930-talet, 1970-talet eller under 1990-talet, om bostadspolitik, jordbruket, befolkningsfrågan, löntagarfonder, ATP-systemet, miljö-, energi- och kärnkraftfrågor mm. Vem kopplar ihop namn som Ingemar Ståhl, Assar Lindbeck och Bo Södersten med felaktiga konjunkturbedömningar?¹⁰ Fullt så okunniga torde knappast varken journalisterna eller allmänheten vara.

Författarna är med fog kritiska mot journalistkåren. Den begår mer eller mindre systematiskt ett antal fel i sin rapportering kring ekonomiska spørsmål.¹¹ Jag vill dock inte lägga hela skulden på journalistkåren för en eventuellt missvisande bild av vad nationalekonomerna gör. Transmissionsmekanismen från forskningen till mannen på gatan är fylld av svaga länkar som förvrider signalerna och budskapet. Många akademiska ekonomer har svåra kommunikationsproblem. De förmår inte att överföra sina resultat till en större allmänhet på ett tydligt och begripligt sätt.

Flams och Horns diskussion skulle med fördel kunna kompletteras med Robert Solows analys av hur ekonomernas avancerade teorier blir till "mush", dvs till sörja, på vägen från academia till politiker och allmänhet. Ett skäl är den inomvetenskapliga utvecklingen av vårt ämne mot allt mer teoretisering. Solow [1989, s 82]

⁹ Englund koncentrerar sig på hushållens situation. Det vore värdefullt om också företagets balansräkningar uppmärksammas. De spelade en central roll i förloppet under dessa år. Se här t ex Lundgren och Söderströms bidrag i vänboken och Jonung & Stymne [1995].

¹⁰ Den ende professor, vad jag sett, som blivit känd för en grandios felaktig konjunkturprognos är Gunnar Myrdal som varnade för fredskris vid krigsslutet 1945.

¹¹ Flam och Horn identifierar några vanliga journalistiska försyndelser. För ett längre syndaregister, se Jonung [1996b].

noterar: "The problem, I think, is this. Theory tends to outrun sound applied economics. Making fine distinctions is not a perversion of theory; it *is* theory. And so theory is always proposing hypotheses of such a degree of fineness that data cannot seriously test them, verify them, or improve them. We are unwilling to admit that to ourselves, ...". Detta är en dystertolkning av vårt ämnes utveckling.

Svenska nationalekonomer kritiserar regelbundet för två saker: antingen för att de tycker likadant eller för att de är oense. Flam och Horn väljer att starta från den sistnämnda ståndpunkten för att besvara frågan "varför är ekonomer ofta oeniga om ekonomisk-politiska åtgärder?" Deras svar bör återges: "Det är just *avsaknaden av en enhetlig modell av ekonomin* som är den grundläggande anledningen till att det är svårt att använda nationalekonomisk forskning för ekonomiskt-politiskt beslutsfattande." Jag delar inte deras slutsats. Låt mig få förklara varför.

Jag vill betona att vi ekonomer faktiskt har en enhetlig modell i teorin för prisbildningen. Vi är förvånansvärt eniga om "vår" modell - till skillnad från tillståndet inom sociologi, statsvetenskap och övriga samhällsvetenskaper. Min uppfattning är att denna teori, dvs enkel pristeori, är ett utomordentligt kraftfullt verktyg vid analys av den ekonomiska politiken. Flam och Horn skulle nog hålla med mig på den här punkten. De menar troligen något annat med en modell, nämligen en ekonometrisk modell.

De ägnar stort utrymme åt de ekonometriska modellernas roll som underlag för ekonomisk-politiska slutsatser. Detta finner jag överdrivet eftersom den praktiska ekonomiska politiken inte vilar, vare sig i Sverige eller i utlandet, på användningen av specificerade ekonometriska modeller - något som alla som arbetat inom regeringskansliet eller Finansdepartementet kan intyga. Modellerna används i bästa fall snarast som en kontrollista efter det att den ekonomiska politiken är spikad.

Flam och Horn går sedan ett steg längre: "Den besvärande slutsatsen är att *det inte finns någon strikt vetenskaplig grund på vilken ekonomiskt-politiskt beslutsfattande kan stå.*" Här är min uppfattning att de slänger ut barnet med badvattnet. Vi nationalekonomer har idag kunskaper som ger en god samhällsvetenskaplig grund för beslutsfattandet, framförallt från den ekonomiska historien - det är bara därifrån som vi kan hämta empiriska kunskaper. Här finns erfarenheter som kan tolkas med hjälp av fundamental ekonomisk teori för att ge konstruktiv vägledning för den ekonomiska politiken.

Min diagnos är att Flam och Horn har drabbats av en släng av "modell- och teorisjukan", när de talar om "strikt vetenskaplig grund" - utan att närmare definiera vad de menar med detta begrepp. De ser inte den rika kunskap om ekonomiska samband som existerar utanför tekniskt avancerade modell- och teorimär. De förefaller förblindade av alla de tänkbara utfall som kan härledas modelltekniskt - jämför med Solows resonemang ovan.¹²

Till sist diskuterar Flam och Horn vad nationalekonomerna kan bidra med beträffande den ekonomiska politiken. Nu anslår de en mer positiv ton. Trots bristerna i kunskapsläget kan vi medverka till en bättre ekonomisk politik. Jag vill komplettera deras resonemang med följande tolkning. Svenska nationalekonomer har haft ett betydande och som regel konstruktivt inflytande över vårt lands ekonomiska politik. Detta inflytande har de skapat genom att *samtidigt* vara duktiga forskare och energiska deltagare i den allmänna ekonomisk-politiska debatten. Detta mönster, som har sina rötter hos grundarna av modern nationalekonomi i Sverige: Knut Wicksell, Gustav Cassel och Eli Heckscher, gäller än idag. Assar Lindbeck är ett utmärkt nutida exempel. Svenska ekonomer bör värna om denna tradition för att garantera ett fortsatt starkt inflytande. Hade våra giganter till föregångare anammat Flams och Horns syn på vetenskapen skulle de inte skrivit för allmänheten som de skrev - och troligen hade vi fått en sämre kvalitet på vår ekonomiska politik.¹³

Nils Gottfries har valt en fråga som titel för sitt bidrag: Varför finns det arbetslöshet? Efter en lång, närmast kompendieartad, genomgång av olika, främst makrobaserade, teorier når han fram till den dystra slutklämmen "Som framgår av denna uppsats har vi ännu inte en teori för arbetslöshet som är tillräckligt välgrundad och empiriskt belagd för att man skall kunna dra några säkra slutsatser". Trots denna uppgivenhet slår Gottfries fast tre sidor senare i den avslutande meningen: "Åtgärder mot arbetslösheten bör emellertid utformas med hänsyn till vad modern forskning säger om arbetslöshetens orsaker." Här blir jag lätt konfunderad. Hur skall arbetsmarknadspolitiken kunna grundas på en modern forskning som inte har något bestämt att säga?

En hädisk tanke slår mig när jag läser Gottfries något uppgivna uppsats: tänk om hela teoribygget som Gottfries redogör för är ett sidospår, tänk om det finns en kompletterade eller till och med mer fruktbar ansats som öppnar för ny förståelse. Varför inte börja med den ansats som borde vara den naturliga för en ekonom, den grundläggande prisbildningsmodellen. Då framhävs en kontrakts- och transaktionskostnadssyn, mer baserad på

¹² För att uttrycka det med Donald McCloskeys [1986, kapitel 1] terminologi: Flams och Horns metodologi förefaller mig ligga snubblade nära den sk modernismen, dvs de uppfattar nationalekonomin som huvudsakligen en matematisk vetenskap, inte som en samhällsvetenskap.

¹³ Hur såg dessa ekonomer på sitt engagemang i samhällsdebatten - på avvägningen mellan vetenskap och ekonomisk-politisk debatt? Ett svar lämnas i Carlson & Jonung [1996].

mikro- än makroteori.¹⁴ En arbetsmarknad med privat avtalsfrihet förefaller ha en betydligt större anpassningsförmåga och flexibilitet än en marknad dominerad av kollektiva avtal som dagens svenska. Dessa fungerar vid oväntade negativa störningar som en "tvångströja", dvs som en form av prisreglering. Då löneanpassningen fördröjs, blir resultatet kvantitetsanpassning, dvs arbetslöshet. Vägen ut ur dagens arbetslöshet blir således en väg bort från den prisreglering som kollektivavtalet i kombination med övrig arbetsrätt representerar.¹⁵ Varför inte jämföra den svenska arbetsmarknadens stela och reglerade kontraktsstruktur med finansmarknadens där ständigt nya kontraktsformer tillåts växa fram?

Thorvaldur Gylfason analyserar i tre steg den ekonomiska utvecklingen i Öst fem år efter Berlinmurens fall; förhistorien till sammanbrottet, reformprocessen och framtiden. Enligt Gylfason var sammanbrottet för planekonomin "oundgängligt", "det låg i sakens natur". "Ekonomerna kunde se att Sovjetunionen skulle gå under". Var det verkligen så att nationalekonomerna i ett land som Sverige i god tid kunde se vartåt det barkade?

Institutets grundare Gunnar Myrdal, för att ta ett prominent om än något föråldrat exempel, hävdade i början av 1950-talet att "planhushållning är vårt öde".¹⁶ Alla partier måste inse detta "såvida de inte vill försvinna från den politiska arenan". Myrdal såg således historien som en obönhörlig marsch mot ökade statsingripanden. Hur många ekonomer var inte sedan gripna av 1968 års och Vietnamörelsens antikapitalistiska anda? Gylfason kunde för övrigt fråga några av sina nuvarande professorskolleger på Institutet, som var kommunister och socialister på 1970- och 80-talen, när de började förutse planekonomiernas fall.

Jag anser att Gylfason i efterhand har underskattat den svenska tron på planhushållningens välsignelser. Kanske bör hans ahistoriska förhållningssätt ursäktas med hans isländska bakgrund som gett honom en mer positiv än rättvisande bild av svenska ekonomers tänkande.

Carl B Hamilton argumenterar för fasta spelregler och mer långsiktighet i den ekonomiska politiken. Han framhåller den koppling mellan det ekonomiska förloppet och det politiska systemets beteende som ekonomer betonat sedan lång tid, senast i Lindbeckkommissionen. Han efterlyser en striktare budgetprocess och hoppas att de nya reglerna för den svenska budgetprocessen kommer att "innebära en större ordning och därmed större stabilitet i den ekonomiska politiken".

Hamilton kan tänka sig att statsutgifterna "specificeras i kronor" men med "en rejäl post för oförutsedda utgifter". Redan här stöter man på det traditionella normproblemet: Hur skall undantagsklausulen formuleras så att utgiftstaket behåller sin trovärdighet? Hamilton tycks negligera uppfattningen att offentliga utgifter i stor utsträckning är endogent bestämda av konjunkturutvecklingen - i alla fall tar han inte upp detta till närmare diskussion.

Jag vill komplettera Hamiltons diskussion på en punkt. Ett fundamentalt problem med de gällande spelreglerna i det svenska samhället är att de återspeglar förhärskande värderingar och ideologi, i första hand en kollektivistisk samhällssyn. Denna ideologiska aspekt försummar ekonomer som regel när de talar om vikten av ändrade spelregler. Hur skapas trovärdighet för icke-keynesianska spelregler av typen tak på offentliga utgifter om svenska väljare besitter en keynesiansk syn på offentliga utgifter? En öppnare debatt om den ideologiska dimensionen av långsiktigt stabila spelregler vore önskvärd.¹⁷

Jan Herin, Johan Myhrman och Clas Wihlborg förklarar de moderna finansmarknadernas roll och försvarar "marknaden" mot attacker från politiker och företagsledare. Det mest kontroversiella inslaget i deras uppsats gäller en enkätundersökning från sommaren 1994 gjord på uppdrag av SAF. Den vände sig till samtliga tillverkande företag med mer än 500 anställda med frågor om bl a EMU och det svenska växelkurssystemet. 74 procent av företagen väljer fasta framför rörliga växelkurser. Författarna tolkar svaren som att "de svenska företagen föredrar fasta växelkurser och en normbaserad, det vill säga förutsägbar, penningpolitik såsom den förväntas bli i en europeisk monetär union."

Denna tolkning inbjuder till invändningar. För det första existerar inte alternativet fast växelkurs för svenska företag så länge som växelkurserna är rörliga mellan de tre stora valutorna dollarn, D-marken och yenen. Frågan är knappast rimlig att ställa. Ett svenskt medlemskap i EMU ändrar inte på detta. Sverige skulle då förvisso få fast

¹⁴ Se t ex Ståhl [1993] för en analys av arbetsmarknaden ur ett kontraktsperspektiv.

¹⁵ 1920-talets depression, som har betydande likheter med 1990-talets, belyser väl hur kollektivavtalet fungerade som en tvångströja, dvs de avtalsbestämda lönerna bidrog till en växande arbetslöshet. Under depressionens förlopp sökte såväl arbetsgivare som löntagare krypa ut ur avtalen med olika metoder. Täckningsgraden för kollektivavtalet sjönk kraftigt. Se Fregert & Jonung [1992] för en närmare diskussion. Idag ser vi betydligt mindre av dessa tendenser. Arbetsmarknaden förefaller mer genomorganiserad nu än på 1920-talet.

¹⁶ Myrdal [1951]. Citaten är från s 148 och s 84.

¹⁷ För en kritik av Lindbeckkommissionen ur detta perspektiv, se Jonung [1993].

växelkurs till övriga medlemmar inom EMU men inte till omvärlden. En mer meningsfull fråga skulle ha varit: vilken valuta bör kronan knytas till med fast växelkurs - dollarn, D-marken, pundet eller den framtida europeiska valutan?

För det andra visar "revealed preference" att svenska företag som regel inte är överdrivet varma anhängare av fasta växelkurser. Inför devalveringarna 1949, 1971, 1977, 1981 och inte minst 1992 arbetade ett antal exportföretag aktivt för en försämrad kronkurs. Till bilden hör också att företagens lönesättning under de senaste 25 åren inte varit förenlig med en fast växelkurs.

Varför föredrar företagen då fast kurs enligt enkäten? Jag misstänker att tidpunkten för enkäten spelat en viss roll. Många företag var under sommaren 1994 nöjda med kronans kurs. Deras svar återspeglar kanske en önskan om en lösning vid denna gynnsamma nivå samt en allmän benägenhet att få större säkerhet i en osäker värld.

Nils Lundgren och **Hans Tson Söderström** söker i sin uppsats svaret på den svåra frågan: Var det hårdnackade kronförsvaret på hösten 1992 värt sitt pris? I sina kalkyler, som jag tror kommer vara ett centralt bidrag till debatten om 90-talskrisen, jämför de två alternativ: det första att överge den fasta kronkursen i september 1992 när England lämnade den fasta pundkursen, det andra det faktiska förloppet, nämligen kapitulationen två månader senare den 19 november 1992. Att devalvera kronan före september 1992 uppfattar de inte som en rimlig jämförelsenorm. Sedan identifierar och siffersätter de olika kostnader och intäkter för de bägge alternativen fram till slutet av 1993.

Den stora samhällsekonomiska kostnaden för de två "extra" månaderna med fast kronkurs är knuten till Riksbankens utförsäljning av sin valutareserv på 250 miljarder kronor, främst under november månad, när Riksbanken övergick till stödköp av svensk valuta. Den ligger mellan "många tiotals och kanske över hundra miljarder kronor" - beroende på vilka antaganden som görs om vem som sålde svenska kronor. Intäktssidan domineras av möjligen "ökad penningpolitisk trovärdighet och ett framtvingande av önskvärda strukturella reformer". De sistnämnda, som skulle komma genom krispaketet i september 1992, har dock inte visat sig vara av bestående värde enligt författarna.

Den avgörande frågan blir då om Sverige vann i penningpolitisk trovärdighet, dvs var kronförsvaret en investering för framtiden? Detta var Riksbankens tunga argument både under och efter kronförsvaret. Söderström och Lundgren kan knappast spåra några större vinster i trovärdighet att döma av bl a deras jämförelse mellan svenska och finska långräntor. De slutar sitt resonemang med utgången av 1993. Låt mig få förlänga perspektivet något.

I januari 1993 deklarerade Riksbanken ett låginflationsmål som vägledning för svensk penningpolitik. Har Riksbanken idag en större trovärdighet för sitt inflationsmål än vad fallet vore om banken redan i september 1992 låtit kronan flyta? Det är förvisso för tidigt att dra några slutsatser men erfarenheterna med inflationsmålet kan tolkas som att Riksbanken hittills har lyckats få god acceptans för sitt mål. Kronförsvaret kan ha underlättat för Riksbanken idag genom att skapa respekt för dess vilja att driva sin politik - även om politiken med kronförsvaret var ett misslyckande på kort sikt.

Lars Nyberg och **Staffan Viotti** redogör för framväxten av den svenska försäkringslagstiftningen och de principer som styr den. De visar hur det existerande regelverket bör betraktas som en kökkn-mödding av tidigare lagstiftning, utan koppling till den moderna finansiella teorin. Uppsatsen kan läsas som en illustration på ett centralt resultat inom forskningen om regleringslagstiftning. Den demonstrerar hur företag samverkar i en ohelig allians med statsmakten rörande konkurrenshämmande regler.

Nybergs och Viottis avslutande betraktelse om ekonomernas roll i det statliga SOU- och lagstiftningsarbetet finner jag insiktsfull. De ställer den traditionella SOU-metoden, dvs "lappa och laga"- ansatsen, främst företrädd av jurister och branschfolk, mot ekonomernas benägenhet att förutsättningslöst analysera mål och medel med hjälp av ekonomisk teori och empiri. I skärningen mellan dessa synsätt kan förhoppningsvis utredningsväsendet mala fram förslag till bättre fungerande regelverk.

Mats Persson, **Torsten Persson** och **Lars E O Svensson** undrar om budgetunderskottet kan inflateras bort. De besvarar frågan genom att jämföra två inflationsförlopp: ett låginflationsalternativ med 2 procents inflationstakt per år för all framtid, och ett höginflationsalternativ med 12 procents årlig inflation för evigt. Deras kalkyler ger en betydande statsfinansiell vinst för 12 procents-linjen jämfört med låginflationsförloppet. Denna "vinst" härstammar emellertid inte från den traditionella definitionen på inflationsskatten utan har sin grund i att transfereringar och skatter inte är fullständigt indexerade vid inflationen.¹⁸

Hur realistisk är deras analys? Har de pekat på en central mekanism i den svenska inflationsprocessen? Jag ställer mig tveksam av flera skäl. För det första har jag svårt att tänka mig att väljarna passivt skulle låta sina

¹⁸ Med "perfekt" indexering hade vinsten blivit betydligt mindre. Den hade sjunkit från 52,1 miljarder till 9,1 miljarder för 1998 års budget, dvs tillbaka till det sedvanliga måttet på inflationsskatten.

transfereringar urholkas av en höjning av inflationstakten. Om populistiska politiker höjer inflationen, kommer kompensationskraven som brev på posten från lika populistiska väljare. Därmed undergrävs vinsterna av en höjning av inflationen, något som våra politiker torde vara medvetna om. Dagens politiker har också visat en helt ny vilja att direkt sänka transfereringar på senare tid snarare än indirekt via inflationen. Det återstår förvisso att se hur långt de orkar vandra på denna väg.

För det andra lägger dagens väl fungerande finansiella marknader hinder i vägen för en engångsövergång till högre inflation. Marknaden skulle raskt signalera vad som pågår. Den nominella kronräntan skulle stiga av flera skäl. Resultatet skulle bli en besvärlig sits för regeringen eftersom räntehöjningens politiska kostnader kommer omedelbart i tiden medan "inflationstvinsterna" kommer långt senare. Den finansiella marknadens roll som vakthund över det politiska systemet har författarna negligerat enligt min uppfattning.¹⁹ Kapitalflykt ut ur Sverige, minskat förtroende för svensk ekonomisk politik mm, torde följa av en övergång till höginflations-linjen.²⁰ Även detta är politiska kostnader som kommer omedelbart.

Om författarna tror på betydelsen av sin mekanism har de för övrigt svårigheter att förklara varför svenska politiker valde att ta ned inflationstakten från omkring 10 procent till 2 procent i början av 1990-talet. Var politikerna irrationella eller drevs de av andra incitament än de som finns med i analysen?

Jag vill inte negligerera inflationsrisken. Den är betydande men torde främst ha sitt ursprung i arbetsmarknadens funktionssätt. Inflationsnedtagningen 1990-92 bidrog till dagens höga arbetslöshet och väldiga budgetunderskott. Benägenheten att åter inflatera har huvudsakligen sina rötter i frestelsen att ackommodera dagens löneökningar. Dessa ligger väl över Riksbankens inflationsmål på 2 procent. Skall vi reducera inflationsbenägenheten hos våra politiker bör vi i första hand reformera arbetsmarknaden.

Marian Radetzki och **Peter Svedberg** frågar sig om det finns en motsättning mellan u-hjälp och mottagarlandets tillväxt. Har inflödet av biståndspengar, dvs av utländsk valuta, hämmat expansionen av exportsektorn via en real appreciering, dvs genom övervärdering av den inhemska valutan? Skulle denna mekanism, mer känd som "holländska sjukan", ha medfört att den miljardslukande svenska u-hjälpen i själva verket bidragit till stagnation i vissa u-länder? Författarna pekar på svårigheterna för forskningen att komma fram till en "rigorös dynamisk tillväxtmodell" för den holländska sjukan. Det saknas dessutom entydiga empiriska resultat. Författarna drar slutsatsen att "allt detta återstår att empiriskt testa mer rigoröst".

Jag ställer mig frågande till författarnas resonemang och inställning. Kommer vi verkligen att få den "rigorösa" modellen/teorin och få de "rigorösa" empiriska testerna som kastar ett avgörande ljus över u-hjälpens effekter via växelkurserna? Hyser inte Radetzki och Svedberg en naiv syn på nationalekonomin? Har de inte lyssnat på jargongen vid seminariebordet att "till varje ekonomiskt test (alternativt ekonomisk modell) finns ett bättre ekonomiskt test (en bättre ekonomisk modell)"?

Min uppfattning är att vi får inte vänta till dess att de rigorösa forskningsresultaten har inrapporterats av det enkla skälet att forskningen är en pågående process. Den kommer inte att upphöra. Att vänta blir därför liktydigt med att tuga och lämna fältet öppet för andra vetenskaper än nationalekonomin eller för ingen vetenskap alls, dvs för okunnighet och allsköns tyckande. Jag vill hävda att det är ekonomens skyldighet att ta en position i den ekonomiska politiken och debatten på basis av den kunskap som finns tillgänglig idag, kombinera den med sin ekonomiska intuition samt vara redo att revidera sin uppfattning allteftersom ny information blir tillgänglig. Alla våra slutsatser är preliminära med andra ord.

Per Magnus Wijkman beskriver sina erfarenheter av dynamiken i förhandlingarna mellan EG och EFTA kring det europeiska ekonomiska samarbetsområdet (EES) i början av 1990-talet. Processen ledde till något helt annat än vad som förväntades när den började. Den öppnade för utvidgningen av EG och därmed för upplösningen och slutet för EFTA.

Wijkmans uppsats belyser inte bara ett unikt skeende. Jag vill se den som en påminnelse om nationalekonomernas svårigheter att uppmärksamma och analysera de starka inslagen av förhandlingar i vårt samhälle. Många centrala priser har varit förhandlade såsom löner, hyror, räntor och jordbrukspriser. SPKs prisregleringspolitik utvecklades i vissa fall till långdragna förhandlingar med enskilda företag - fjärran från lagstiftarnas intentioner. På i stort sett alla marknader som varit underkastade omfattande politisk kontroll eller regleringar har förhandlingslösningar vuxit fram.

Ekonomer har lyckats förhållandevis väl med sin analys av marknadsprocesser och politiska processer men ännu återstår att tolka de mer ostrukturerade "öppna" förhandlingsförloppen. Standardsvaret som jag ständigt hört sedan jag började läsa nationalekonomi är att spelteorin lovar lösningen. Det återstår att se. Till dess får den historiska

¹⁹ Se här kapitel 7 i 1996 års SNS Konjunkturrapport.

²⁰ Även om inflationshöjningen från 2 till 10 procent är tänkt som en engångsåtgärd kommer den rimligtvis skapa förväntningar om nya engångsinflationer såsom "engångsdevalveringen" 1982 bidrog till förväntningar om nya devalveringar.

metoden, dvs en rättfram framställning à la Wijkman, vara nyckeln till förståelse. Det är en form av analys som ekonomerna i sin jakt på *high tech*-metoder inte får överlämna till övriga samhällsvetenskaper.

Låt mig sammanfatta vänboken. Den består av aktuella och relevanta bidrag skrivna av en imponerande andel av landets ledande ekonomer - en utmärkt illustration av Institutets roll som plantskola. Här framtonar bilden av ett starkt intresse för ekonomisk politik hos Institutets nuvarande och tidigare medarbetaren.²¹ Det är med andra ord en värdig hyllning till festföremålet med tanke på hans livliga och långvariga engagemang i den ekonomisk-politiska debatten. Trots Lindbecks förebild som debattör finns en tendens hos vissa bidragsgivare att varna för att vi ekonomer har alltför ofullständiga kunskaper för att säga något i ekonomisk-politiska frågor. Skall man tolka denna attityd som en ängslig fadersrevolt hos några av Assars pojkar? Assar Lindbecks eminenta förmåga att presentera starka och enkla slutsatser - även från ett på begränsat material, utan att för den skull missbruka vetenskapen - kan dock vara svår att leva upp till.

Vad kommer i nästa festskrift?

I sin genomgång av den svenska festskriftslitteraturen noterade Pleijel [1969, s 12-13] något bekymrat att "många forskare, som vid femtioårs- eller sextioårsgränsen begåvats med en festskrift, fortsatte att flitigt forska och ständigt publicera nya arbeten". Detta är ett problem eftersom de "redan erhållit en festskrift av den gammaldags typen". Med sin forskarflit torde Lindbeck snart hamna i denna problemgrupp.

Låt mig underlätta för eventuella framtida redaktörer genom att redan nu, inspirerad av dagens vänbok till Lindbeck, föreslå följande fem bidrag. Ett första bör vara en bibliografi över Lindbecks skrifter, inte bara över de vetenskapliga utan även över hans artiklar i svensk dagspress.²²

Ett andra bidrag kan analysera Institutets forskningsprogram och därmed Lindbecks betydelse för utvecklingen av ämnet nationalekonomi i Sverige. Calmfors berör ämnet inledningsvis men placerar det inte i ett större sammanhang. Mitt intryck är att Institutet utvecklat en nisch: nämligen studiet av små öppna ekonomier med starka korporativa element, dock utan att välja någon bärande modell, paradigm eller metod (eller ens databas) kring vilken Institutet samlats i stil med såg Chicagoskolan. Snarare karaktäriseras Institutets forskning av en bred portföljansats där dess medlemmar under stor frihet har attackerat ett antal problem inom denna nisch - något som för övrigt framgår av dagens festskrift.

Neoklassisk analys har varit vägledande - ironiskt nog långt från Gunnar Myrdals tvärvetenskapliga visioner för sitt ursprungliga institut - kopplad med en väl utvecklad känsla och förmåga att snabbt fånga spännande internationella trender och importera dem till Sverige. Institutet har med andra ord följt det internationella mönstret genom en eklektisk och pragmatisk ansats som minimerat det akademiska risktagandet. Det har inte varit fråga om att bygga en ny Stockholmsskola eller skola överhuvudtaget. Istället har Institutet integrerat svensk nationalekonomi med den internationella huvudfåran - och även påverkat den på vissa områden.

Lindbeck har således medverkat till att bryta den svenska isolering och isolationism som fanns inom nationalekonomiämnet fram till början av 1970-talet. Hans medarbetare, modellerade efter det moderna amerikanska vetenskapsidealet och väl inkopplade i de internationella nätverken, utgör idag de främsta förebilderna och inspirationskällorna för unga svenska ekonomer.²³

Ett tredje bidrag kan skildra Lindbecks intellektuella utveckling. Vad fick honom att vandra från ett socialdemokratiskt engagemang under 1950-talet till värderingar och samhällssyn med starka liberala förtecken? Ett fjärde bidrag kan belysa Lindbecks roll i den allmänna debatten och politiken. Vilka effekter har han haft på den svenska ekonomkårens tänkande och på den ekonomiska politiken? Varför erhöll Institutet en så stark position?²⁴ Hur bidrog Lindbeck under 1980-talet till att återge den ekonomiska liberalismen den ställning som den förlorade under 1930-talet?

---

²¹ Ingen kvinna ingår bland de uppvaktande - allt enligt den svenska traditionen. Få svenska kvinnor har nått festskriftsförfattarstatus, endast två har gjort det mer än en gång, nämligen Karin Kock som medverkade i Cassels, Heckschers och Lindahls hyllningsböcker samt Inga Person som medarbetar i Söderstens och Ståhls festskrifter. Se Jonung [1996a].

²² Detta är för övrigt den klassiska efterföljaren till den ordinarie festskriften. Pleijel [1969, s 12] beskriver mönstret med ett exempel: Henrik Schück mottog sin festskrift 1905 vid femtio års ålder. På sextioårsdagen 1915 erhöll han en bibliografi och ytterligare en på sin åttiöårsdag.

²³ Den forskningsmetodologi som framgångsrika forskare på Institutet anammat beskrivs närmare i Linds [1993] analys av den sk normalvetenskapsmannen.

²⁴ Institutet är spindeln i det svenska ekonomnätet. När detta skrivs dominerar ekonomer associerade med Institutet bl a i Ekonomiska rådet, som rådgivare till Riksbanken och i Nobelpriskommittén.

Ett femte bidrag bör beröra de universitetspolitiska slutsatserna av Institutets lysande föreställning. Min uppfattning har varit och är fortfarande att Institutet bör tas som förebild för åtminstone ett nytt konkurrerande forskningsinstitut, helst på annan ort än Stockholm.

För några år sedan sökte jag få den trio av utländska ekonomer som utvärderade svensk nationalekonomi på HSFRs Uppdrag att rekommendera inrättandet av ett IDES, ett "Institute of Domestic Economic Studies", för att konkurransutsätta IIES och genom pluralism totalt sett förbättra den svenska ekonommiljön. HSFRs trio föreföll nämligen lika imponerad av Institutet som bekymrad för tillståndet i övriga delar av det nationalekonomiska etablissemangen.

Tanken på en konkurrent stötte emellertid på motstånd hos Lindbeck och hans omgivning. Några av hans närmaste medarbetare upplyste mig på fullt allvar att ett så litet land som Sverige bara har plats för ett institut i nationalekonomi, nämligen Institutet. Det fanns inte resurser för en ny konkurrent. Jag tolkar deras reaktion som ett bevis på hur svårt även framstående professorer i nationalekonomi har att lyfta sig över det snäva monopol- och egenintresset och anlägga en helhetssyn. Förslaget om IDES väckte inte heller någon entusiasm hos HSFRs utländska utvärldare. Visserligen ansåg de ökad konkurrens i forskningen värdefull men avslutade ändå med ett "Beware of the IDES".²⁵

Skulle en konkurrent uppvisa sämre produktivitet än Institutet? Låt oss ignorera Lindbecks ord till en medarbetare som han fann på Institutet en juldagsmorgon: "Det är inte input utan output som räknas" - allt enligt Calmfors inledning och i en anda av svenskt universitetsbyråkratiskt effektivitetstänkande spekulera kring Institutets produktivitet, dvs dess output, i form av bl a antalet disputerade forskare, producerade högre undervisningstimmar och citeringar, till dess input, dvs anslag i miljoner kronor. Att döma av statistiken från HSFRs utvärdering som diskuterades ovan har Institutet slukat betydande summor under 1980-talet. Institutets medarbetare har backats upp med en forskningsbudget som räknat *per capita* varit avsevärt större än budgeten för forskare i nationalekonomi inom den sedvanliga universitetsvärlden.

Vad händer om vi skulle standardisera Calmfors citeringsliga med hänsyn till resursåtgången, dvs räkna ut antalet citat per satsad forskningskrona? Min gissning är att då skulle Institutet framstå som mer mänskligt, ja kanske som riktigt normal-svenskt. En sådan justering ser jag som stöd för min prognos att ett eller flera konkurrerande institut till IIES skulle klara sig väl och gynna hela systemet - även Institutet.

Referenser

- Carlson, B & Jonung, L, [1996], "Nationalekonomerna i samhällsdebatten. Hur såg de själva på sin roll?", manuskript för IVAs planerade bok om ekonomernas roll i samhällsdebatten.
- Engwall, L (red), [1992], *Economics in Sweden. An Evaluation of Swedish Research in Economics*, Routledge, London och New York.
- Fregert, K & Jonung, L, [1992], "Svensk arbetsmarknad under deflation. Erfarenheter av lönesänkningar under 1920- och 1930-talet", kapitel 7 i *Lönebildning i förändring*, SAF, Stockholm.
- Jonung, L, [1992a], "Economics the Swedish Way 1889-1989", kapitel 2 i Engwall [1992].
- Jonung, L, [1992b], "Is Monopoly Better than Competition in Economics Research?", stencil.
- Jonung, L, [1993], "Ideologisk tystnad. Lindbeckkommissionen talar inte klarspråk", *Dagens Nyheter*, 21 augusti.
- Jonung, L, [1996a], "Festskrifterna i nationalekonomi 1919-1995", manuskript, Handelshögskolan.
- Jonung, L, [1996b], "Fällor och fel inom ekonomisk journalistik", manuskript, Handelshögskolan.
- Jonung, L & Stymne, J, [1995], "The Great Regime Shift. Asset markets and economic activity in Sweden, 1985-93", under utgivning i Capie, F & Wood G (red), *Credit Crunches and the Real Economy*, Macmillan, London.
- Lind, H, [1990], *Tanken bakom tänkta ekonomier*, Akademeja, Stockholm.
- McCloskey, D, [1986], *The Rhetoric of Economics*, Wheatsheaf, Brighton.
- Myrdal, G, [1951], "Utvecklingen mot planhushållningen", s 71-84 samt s 134-150, *Tiden*, nr 2 och 3.
- Myrdal, G, [1982], *Hur styrs landet?* Rabén & Sjögren, Stockholm.
- Pleijel, H, [1969], "Den svenska festskriftsfloran. En samlare botaniserar och kommenterar", *Rig*, nr 1.
- Solow, R, [1989], "How Economic Ideas Turn to Mush", kapitel 7 i Colander, D & Coats, A W (red), *The Spread of Economic Ideas*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Ståhl, I, [1993], "Den reglerade arbetsmarknaden", bilaga 23, SOU 1993:16.

---

²⁵ Se Engwall [1992, s 174-175]. För en kritisk replik, se Jonung [1992b].